

Jerzy Będźmirowski
Akademia Marynarki Wojennej

**SYSTEM SZKOLENIA OFICERÓW REZERWY
DLA MARYNARKI WOJENNEJ PRL
W LATACH 1945 – 1991
A WYBRANE ELEMENTY TEGO SYSTEMU
W NIEKTÓRYCH PAŃSTWACH NATO
I UKŁADU WARSZAWSKIEGO (CZ. II)**

STRESZCZENIE

W prezentowanym artykule autor przedstawił doskonalenie szkolenia rezerw osobowych dla Marynarki Wojennej PRL od drugiej połowy lat pięćdziesiątych do lat dziewięćdziesiątych XX wieku, dokonując pewnych porównań do tego typu szkolenia w wybranych państwach NATO i Układu Warszawskiego. Artykuł, także dzięki materiałom źródłowym oraz dostępnej literaturze, pozwala prześledzić proces doskonalenia tego systemu w MW na tle zmian, jakim poddawano system szkolenia oficerów rezerwy w innych uczelniach oraz w wybranych państwach NATO.

Dotychczasowy system szkolenia oficerów rezerwy w studiach wojskowych (w PSM w sekcjach wojskowych) na początku drugiej połowy lat pięćdziesiątych poddano analizie i na tej podstawie przystąpiono do jego modyfikacji. Wydłużono drogę do otrzymania stopnia oficerskiego poprzez podzielenie procesu szkolenia na dwie zasadnicze części: szkolenie w studiach wojskowych oraz w jednostkach bojowych. Zgodnie z nowymi zasadami absolwent studium wojskowego otrzymywał tylko stopień podoficera wraz z tytułem podchorążego (w takim stopniu był przenoszony do rezerwy). Po odbyciu ćwiczeń wojskowych przewidzianych dla rezerwistów i zdobyciu odpowiednich umiejętności wojskowych otrzymywał awans na stopień oficerski. Korekty te wpłynęły na podniesienie znaczenia stopnia oficerskiego w rezerwie¹ oraz poziomu szkolenia w studiach wojskowych. Baczniejszą uwagę

---

¹ W dotychczasowym systemie stopnie oficerskie nadawano właściwie automatycznie, co prowadziło do obniżenia ich rangi, gdyż otrzymywali je również ci, którzy nie w pełni byli przygotowani do wypełniania funkcji dowódczych.

zwracano na dobór kadry dydaktycznej oraz znormalizowano czas szkolenia. Program szkolenia, obejmujący 450 godzin zajęć realizowanych w ciągu czterech semestrów, dzielono na dwie zasadnicze części: dwa semestry szkolenia ogólnowojskowego i dwa semestry szkolenia specjalistycznego².

Studia wojskowe przygotowywały podoficerów podchorążych (a nie oficerów) rezerwy na poziomie gwarantującym dowodzenie drużyną lub plutonem w wojskach lądowych, a na okrętach do pełnienia obowiązków szefa działu okrętowego w danej specjalności. Przeszkolenie praktyczne realizowano w jednostkach bojowych (6 – 8 tygodni) podczas „obozów wojskowych”. Właśnie na takich obozach organizowanych w Marynarce Wojennej w 1957 roku przeszkolono 34 oficerów politycznych na trzech 6-tygodniowych turnusach, a w 1958 roku – 32 oficerów na czterech 6-tygodniowych turnusach do objęcia stanowisk zastępców dowódców ds. politycznych w jednostkach podległych dowódcy Brygady Obrony Wodnego Rejonu Głównej Bazy (BOWR GB) Hel. W latach 1957 – 1959 przeszkolono w MW ponad 80 oficerów rezerwy dla potrzeb korpusu oficerów politycznych MW, ponad 160 studentów Studium Wojskowego przy Politechnice Gdańskiej oraz słuchaczy PSM i Szkoły Morskiej Rybołówstwa. Szkolenie odbywało się w jednostkach podporządkowanych dowódcy Brygady Wodnego Rejonu Głównej Bazy MW oraz komendantowi Ośrodka Szkolenia Specjalistów Morskich (OSSM)³.

W związku z nową formułą szkolenia kadr rezerwy dla potrzeb sił zbrojnych uruchomiono w oficerskich szkołach wojskowych i ośrodkach szkoleniowych tzw. Kursy Przeszkolenia Oficerów Rezerwy (KPOR). Uczestniczyli w nich studenci, którzy odbyli już staże w jednostkach bojowych (zdali tam egzaminy) i zostali przeniesieni do rezerwy. Przeszkolenie w KPOR trwało około trzy miesiące i kończyło się egzaminem, którego zdanie było równoznaczne z mianowaniem na pierwszy stopień oficerski. Kursy miały charakter szkolenia specjalistycznego. W Wyższej Szkole Marynarki Wojennej były to: broń podwodna, artyleria okrętowa i nawigacja (w 1956 roku na te trzy specjalności uczęszczało 120 słuchaczy); oficerowie byli przygotowywani na dowódców działów okrętowych i zastępców dowódców ds. politycznych. W wojskach lądowych (w tym dla jednostek nadbrzeżnych MW) system szkolenia oficerów z wykorzystaniem KPOR miał kilkakrotne zastosowanie. Przewidziany na dowódcę plutonu musiał przejść jedno przeszkolenie KPOR i minimum dwa w jednostce; kandydat na dowódcę kompanii musiał uzyskać ocenę bardzo dobrą ze szkolenia poprzedniego, dodatkowo raz KPOR i raz praktykę w jednostce wojskowej; przyszły dowódca batalionu również mu-

---

² Ustawa o służbie wojskowej oficerów i generałów Sił Zbrojnych, 1958, nr 2, poz. 5; Ustawa o służbie wojskowej szeregowców i podoficerów Sił Zbrojnych, 1959, nr 36, poz. 164; Ustawa o powszechnym obowiązku wojskowym, DzU, nr 14, poz. 75; nr 17, poz. 106.

³ Archiwum Marynarki Wojennej (dalej AMW), sygn. 2115/61/4, t. 9, s. 23 – 25.

siał otrzymać ocenę bardzo dobrą oraz ukończyć przeszkolenie przewidziane dla dowódców kompanii, dodatkowo raz KPOR i raz praktykę w jednostce wojskowej⁴.

W kolejnych latach, 1956 – 1959, w KPOR w WSMW uczestniczyło 625 oficerów, w tym 174 oficerów artylerii morskiej, 180 oficerów broni podwodnej, 41 oficerów hydrografii, 117 oficerów nawigacji i 58 oficerów mechaników⁵.

Pomimo tak rozbudowanego systemu szkolenia oficerów rezerwy w WP pod koniec lat pięćdziesiątych przeciętne pokrycie potrzeb mobilizacyjnych w korpusie oficerów rezerwy w MW wynosiło około 80%. Niepokój budziła kwestia potrzeb mobilizacyjnych w niektórych specjalnościach wojskowych, na przykład oficerów służby chemicznej – brak 30%, służby radiotechnicznej – brak 40%, służby radarowej – brak 90% i oficerów chirurgów – brak 35%. W kolejnych latach były one uzupełniane (m.in. w ciągu 2 – 3 lat przeszkolenia absolwentów politechnik na KPOR przy WSMW), ale w wielu specjalnościach nie udało się tego zrealizować w tak krótkim czasie⁶.

W 1962 roku przeprowadzono w MW kolejne szkolenie ogólnowojskowe i specjalistyczne studentów studiów wojskowych Politechniki Gdańskiej, Państwowej Szkoły Morskiej w Gdyni, Państwowej Szkoły Morskiej w Szczecinie oraz Szkoły Rybołówstwa Morskiego, co przedstawiono w poniższej tabeli 1.

Tabela 1. Szkolenie ogólnowojskowe i specjalistyczne w MW studentów Studium Wojskowego Politechniki Gdańskiej i słuchaczy PSM w Gdyni i Szczecinie oraz SRM w 1961 roku

RODZAJ KURSU	ORGANIZATOR	Termin		Liczba szkolonych
		od	do	
Kurs podchorążych rezerwy dla II roku Wydziału Budownictwa Okrętowego PG	dowódca BOWR GB	1 VIII	31 VIII	45
Kurs podchorążych rezerwy dla V roku Wydziału Budownictwa Okrętowego PG	komendant WSMW	1 VII	31 VII	50
Kurs ogólnowojskowy dla uczniów i absolwentów PSM oraz SRM	komendant OSSM	15 VI	31 VIII	240
Kurs specjalistyczny dla absolwentów PSM i SRM	komendant WSMW	1 IX	15 XI	(na OS „Gryf”) 48
OGÓLEM				373

Źródło: AMW, sygn. 3563/75/17, t. 12, s. 56; sygn. 2637/63/16, t. 22, s. 716.

⁴AMW, sygn. 1246/57/12, t. 12, s. 150 – 151; H. Teodorczyk, S. Maciuk, W. Iwaniec, *System kształcenia oficerów rezerwy – model a rzeczywistość*, „Zeszyty Naukowe Wojskowej Akademii Politycznej”, 1979, nr 3, s. 31.

⁵AMW, sygn. 2599/62/39, t. 17, s. 46. Por. J. Będźmirowski, *Kształcenie oficerskich rezerw osobowych sił morskich w szkołach oficerskich Polskiej Marynarki Wojennej*, „Przegląd Morski”, 1997, nr 9, s. 105.

⁶AMW, sygn. 3533/75/14, t. 21, s. 68 – 70.

W wyniku wzrostu znaczenia szkolnictwa morskiego dla gospodarki morskiej, a tym samym zwiększenia się liczby studentów, w 1961 roku, na bazie sekcji wojskowych, w PSM utworzono studia wojskowe z uprawnieniami i zakresem działalności studiów wojskowych wyższych uczelni cywilnych w kraju. Odpowiednio do zmian zachodzących na okrętach MW (sprzęt radiolokacyjny i hydrolokacyjny, systemy rakietowe, urządzenia napędowe itp.) zmieniono i unowocześniono programy szkolenia wojskowo-morskiego⁷.

W sierpniu 1968 roku na bazie Państwowej Szkoły Morskiej w Gdyni i Państwowej Szkoły Morskiej w Szczecinie zostały powołane Wyższa Szkoła Morska (WSM) w Gdyni oraz Wyższa Szkoła Morska w Szczecinie. Studium wojskowe w obu uczelniach morskich było jedną z jednostek organizacyjnych, podporządkowane, tak jak poprzednio, kierownictwu uczelni oraz odpowiednim organom wojskowym, w tym Dowództwu MW. W ciągu następnych dwóch lat Dowództwo MW wspólnie z władzami uczelni opracowało i w 1970 roku wprowadziło nowy system przygotowania kadr oficerów rezerwy MW. Był on zgodny z obowiązującymi dokumentami normatywnymi⁸, a polegał na prowadzeniu w ramach SW obu uczelni morskich zajęć w wymiarze 500 godzin, zgodnie z programami opracowanymi w 1970 roku i zatwierdzonymi przez głównego inspektora szkolenia 13 lipca 1970 roku.

Od roku akademickiego 1970/1971 szkolenie wojskowe w ramach SW odbywało się w ciągu pierwszych sześciu semestrów w wymiarze 500 godzin, natomiast przeszkolenie wojskowe na okrętach MW realizowano systemem praktyk w wymiarze 6 – 7 tygodni odbywanych między ósmym a dziewiątym semestrem. Po zakończeniu przeszkolenia wojskowego studenci zdawali egzamin oficerski i przenoszono ich do rezerwy w stopniu młodszego podoficera – podchorążego rezerwy. Absolwentów WSM, których w kolejnych latach zgodnie z potrzebami mobilizacyjnymi powołano do odbycia 2 – 3 krótkotrwałych ćwiczeń wojskowych i którzy uzyskali pozytywną opinię służbową, mianowano na podporuczników rezerwy.

Pozytywem w przygotowaniu rezerw oficerskich dla MW było to, że obie uczelnie morskie WSM w Gdyni i Szczecinie szkoliły specjalistów oficerów marynarki handlowej, których profil zawodowy, z wyjątkiem broni podwodnej i artylerii oraz rakiet, w znacznym stopniu pokrywał się z profilem zawodowym oficerów

---

⁷ Program szkolenia był realizowany na podstawie *Programu szkolenia uczniów w studiach wojskowych Państwowych Szkół Morskich i Szkoły Rybołówstwa Morskiego w Gdyni w specjalności „Marynarka Wojenna”*, Gdynia 1960; AMW, sygn. 3325/61/54, t. 2, s. 123 – 126.

⁸ Podstawą prawną była ustawa z 21 listopada 1967 r. o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej (DzU 1967, nr 44, poz. 220), zarządzenie MON nr 2 z 10 stycznia 1970 r. w sprawie wojskowego szkolenia studentów, a także wytyczne głównego inspektora szkolenia z 24 października 1969 r. (AMW, sygn. 3534/75/63, t. 13, s. 58 – 60).

korpusu morskiego MW. Zjawiskiem ujemnym, rzutującym na całokształt przygotowania kadr oficerów rezerwy była natomiast nadmierna liczba studentów (400 – 500) kierowanych na przeszkolenie wojskowe do zespołów okrętów w lipcu i sierpniu. Dlatego też zmieniono system przeszkolenia wojskowego na okrętach zespołów MW. W praktykach uczestniczyło około 130 – 140 absolwentów (po dziewiątym semestrze i uzyskaniu dyplomu ukończenia WSM) w wymiarze 7 – 8 tygodni. Podstawą do zakwalifikowania na przeszkolenie wojskowe były wyniki uzyskane w ramach szkolenia w SW oraz wyniki praktyki stażowej na statkach Polskiej Marynarki Handlowej (obowiązywało to od 1971 r.) i ocena egzaminu dyplomowego. Przeszkolenie wojskowe kończyło się egzaminem na oficera (od 1972 r. słuchacze SW w WSM Gdynia zdawali egzamin końcowy ze szkolenia politycznego, siłowni okrętowych i ich eksploatacji, mechanizmów pomocniczych i systemów okrętowych oraz elektrotechniki okrętowej, a słuchacze SW w WSM Szczecin ze szkolenia politycznego, taktyki sił morskich, artylerii i broni podwodnej)⁹. Tych, którzy zdali egzamin pozytywnie, mianowano na pierwszy stopień oficerski i przenoszono do rezerwy, natomiast ci, którym się nie powiodło, byli powoływani na przeszkolenie wojskowe w następnym roku¹⁰.

W lipcu 1971 roku odbyła się konferencja kierownictwa Sztabu Generalnego WP, Ministerstwa Żeglugi i Dowództwa Marynarki Wojennej. Podjęto wówczas decyzję o wykorzystaniu studentów WSM w okresie bezpośredniego zagrożenia państwa, a także awansowania żołnierzy rezerwy zatrudnionych na stanowiskach oficerskich we flocie handlowej, rybołówstwie i ratownictwie morskim. Czas szkolenia studentów w SW WSM pozostał bez zmian – 500 godzin, kończono je egzaminem na pierwszy wojskowy stopień oficerski, który nadawano absolwentom WSM po trzech latach nienagannej służby na stanowisku oficera w jednostkach resortu żeglugi. Dwa kolejne przeszkolenia wojskowe organizowała natomiast Marynarka Wojenna, w wymiarze 60 godzin każde, dla podporuczników rezerwy powołanych przez resort żeglugi na kurs zawodowych kapitanów żeglugi małej oraz podporuczników rezerwy powołanych na kurs kapitanów żeglugi wielkiej. Wszystkie wymienione przeszkolenia wojskowe realizowano w trakcie trwania kursów zawodowych resortu żeglugi i kończyły się one egzaminem oraz mianowaniem na

---

⁹ Tamże, s. 13. Ustalały je wytyczne dowódcy MW w sprawie egzaminów końcowych z wojskowego szkolenia słuchaczy studiów wojskowych wyższych szkół morskich w 1972 r. opracowane na podstawie *Tymczasowej instrukcji sprawdzania wiedzy i umiejętności wojskowych szkolonych studentów* (Warszawa 1971).

¹⁰ Tamże, s. 60.

stopień porucznika – w przypadku pierwszego przeszkolenia lub na stopień kapitana rezerwy MW – w przypadku drugiego przeszkolenia.

Obowiązujące przeszkolenia były przedłużeniem tych, które prowadzono w studiach wojskowych, lecz były ukierunkowane na odpowiednie przygotowanie wojskowo-morskie oficerów i kierowników jednostek resortu żeglugi, zgodnie z potrzebami mobilizacyjnymi MW. Ci rezerwiści, którzy zajmowali stanowiska oficerskie w jednostkach resortu żeglugi, a nie posiadali wojskowego stopnia oficerskiego oraz podchorążowie rezerwy bez egzaminu na oficera byli mianowani na pierwszy stopień oficerski po ukończeniu kursu oficerskiego w ramach ćwiczeń wojskowych¹¹.

Podstawą działalności wychowawczo-szkoleniowej Studium Wojskowego w Wyższej Szkole Morskiej był statut oraz programy wojskowego szkolenia studentów, które opracowano na podstawie ustawy z 1967 roku oraz uchwały Rady Ministrów z 1972 i zarządzenia ministra obrony narodowej z 1973 roku¹². Celem SW było wykształcenie specjalistów o wysokich walorach moralno-politycznych, mających odpowiedni zasób wiedzy wojskowej, technicznej i dowódczej niezbędnej do wykonywania funkcji dowódcy działu okrętowego na okrętach III rangi¹³.

W latach 1961 – 1972 w oparciu o jednostki bojowe MW (okręty i jednostki nadbrzeżne oraz WSMW i Centrum Szkolenia Specjalistów MW) przeszkolono około 2000 studentów i słuchaczy studiów wojskowych z uczelni cywilnych oraz PSM (od 1968 – WSM) i SRM. W 1962 roku przeszkolono 350 oficerów w specjalnościach morskich, 12 w specjalnościach ogólnowojskowych, 50 studentów II roku i 50 absolwentów Politechniki Gdańskiej oraz 460 absolwentów PSM i SRM. W latach 1962 – 1963: 35 studentów Wydziału Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej, 173 uczniów III roku PSM i SRM, 42 studentów III roku Wydziału Budowy Okrętów Politechniki Gdańskiej, 105 uczniów I roku SRM i 187 słuchaczy I roku PSM. Przeszkolono 85 uczniów III roku PSM i SRM oraz 186 absolwentów PSM, 80 studentów II roku Politechniki Szczecińskiej, 140 uczniów I roku PSM i 140 uczniów I roku PSM w Szczecinie¹⁴.

---

¹¹ Tamże, s. 192.

¹² Uchwała nr 240 Rady Ministrów z 8 września 1972 r. w sprawie przeszkolenia w jednostkach oficerów rezerwy, „Monitor Polski” 1972, nr 45, poz. 239; Zarządzenie ministra obrony narodowej nr 27/MON z 26 marca 1973 r. w sprawie szkolenia wojskowego i obronnego studentów szkół wyższych, „Dziennik Rozkazów MON” 1973, nr 11, poz. 50.

¹³ W. Lechowski, *25 lat działalności szkoleniowej Studium Wojskowego WSM Gdynia*, Gdynia 1978, s. 8.

¹⁴ AMW, sygn. 3533/75/14, t. 21, s. 69.

W 1972 roku uruchomiono nowy system szkolenia oficerów rezerwy dla potrzeb WP¹⁵. Wpłynęły na to dwa czynniki. Po pierwsze, obowiązujący system szkolenia zdezaktualizował się, nie pozwalał gruntownie poznać sprzętu bojowego oraz jego zastosowania w walce, nie zapewniał także warunków i możliwości dokładnego poznania życia wojskowego, nabycia umiejętności niezbędnych oficerowi, podejmowania samodzielnych decyzji. Drugim powodem była konieczność „przybliżenia” zasady kształcenia rezerw oficerskich, funkcjonującej w szkolnictwie cywilnym nie tylko państw Układu Warszawskiego, ale również w szkołach ówczesnego przeciwnika, tj. w państwach Paktu Północnoatlantyckiego.

W Związku Radzieckim istniały dwie formy szkolenia oficerów rezerwy. Szkolono kandydatów na oficerów rezerwy pionu dowódczego (byli to absolwenci studiów wyższych humanistycznych), których powoływano do zasadniczej służby wojskowej na 12 miesięcy – w jej trakcie realizowano stosowne przeszkolenie oficerskie połączone ze szkoleniem praktycznym. Szkolono także kandydatów na oficerów rezerwy pionu technicznego. Odbywało się ono w studiach wojskowych politechnik, a po jego zakończeniu przeszkolonych powoływano do czynnej służby wojskowej trwającej zdecydowanie dłużej, bo od 24 do 37 miesięcy.

Szkolenie oficerów rezerwy w NRD trwało 18 miesięcy jako służba zasadnicza i odbywało się przed rozpoczęciem studiów. Mianowanie na stopień oficerski następowało dopiero po odbyciu dodatkowego przeszkolenia w trakcie studiów oraz trzymiesięcznych ćwiczeń wojskowych po ukończeniu studiów.

Szkolenie oficerów rezerwy w CSRS rozpoczynało się na studiach w studiach wojskowych, a po ich ukończeniu absolwenci powoływani byli do rocznej służby wojskowej, pełniąc w niej funkcje na stanowiskach oficerskich.

Z państw NATO bardzo zbliżony do obowiązującego wówczas w Polsce systemem szkolenia oficerów rezerwy miała Francja. Szkolenie odbywało się w ramach tzw. zaciągu ochotniczego wśród studentów na pierwszym roku studiów cywilnych. W ich trakcie kończyli oni kursy przeszkolenia wojskowego. Po zakończeniu studiów byli powoływani na 6 – 10 miesięcy do tzw. aplikacyjnych szkół rodzajów wojsk i służb, a dopiero później odbywali staż w jednostkach wojskowych.

Specyficzny system funkcjonował natomiast w RFN. Czas szkolenia trwał tam 19 miesięcy: 6-miesięczna zasadnicza służba wojskowa, 10-miesięczny kurs elewów oraz 3-miesięczny kurs szkolenia podchorążych¹⁶.

---

¹⁵ Ustawa z dnia 23 czerwca 1973 r. zmieniająca ustawę o powszechnym obowiązku obrony Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Dziennik Ustaw” 1973, nr 27, poz. 153; Zarządzenie MON nr 27/MON z dnia 26 marca 1973 r. w sprawie szkolenia wojskowego i obronnego studentów szkół wyższych, „Dziennik Rozkazów MON” 1973, nr 11, poz. 50.

¹⁶ M. Nizioł, *Pięćdziesiąt lat funkcjonowania nowego systemu szkolenia w szkołach oficerów rezerwy*, „Myśl Wojskowa” (wyd. niejawnie), 1979, nr 1, s. 61 – 62.

Zgodnie z nowymi kryteriami szkolenia oficerów rezerwy, w zależności od rodzaju szkoły wyższej, przyjęto różne zasady szkolenia. Dla studentów i studentek akademii medycznych przewidziano:

- szkolenie wojskowe (tylko studenci) – w czasie studiów 4 semestry (330 godzin), a po zakończeniu 2-miesięczny obóz szkoleniowy;
- szkolenie obronne (pozostali studenci i wszystkie studentki) w wymiarze 330 godzin.

Studenci szkół morskich odbywali tylko szkolenie wojskowe w czasie 6 – 7 semestrów studiów (500 godzin zajęć). Dla studentów i studentek pozostałych szkół wyższych przewidziano:

- szkolenie wojskowe (tylko studenci) w studium wojskowym w wymiarze 180 godzin w ciągu 2 – 3 semestrów, jednoroczną służbę wojskową po zakończeniu studiów (6 miesięcy w Szkole Oficerów Rezerwy¹⁷ i 6 miesięcy praktyki w jednostce wojskowej);
- szkolenie obronne (dla studentów nieobjętych szkoleniem wojskowym i wszystkich studentek) w wymiarze 180 godzin¹⁸.

Szkoły oficerów rezerwy rozpoczęły działalność w lipcu 1973 roku. Zostały one zorganizowane przy wyższych szkołach oficerskich i ośrodkach szkolenia poszczególnych rodzajów wojsk i służb. W każdym roku przeszkalały absolwentów wyższych uczelni na dwóch turnusach (od stycznia do czerwca i od lipca do grudnia). W momencie stawienia się w SOR absolwent otrzymywał tytuł podchorążego rezerwy. Kwalifikowanie kandydatów do szkół oficerów rezerwy było procesem złożonym. Już w czasie szkolenia w studium wojskowym prowadzono aż dwukrotne kwalifikacje: wstępną i ostateczną. Pierwszej dokonywał kierownik studium wojskowego po zakończeniu szkolenia wojskowego (brał pod uwagę opinie organizacji politycznych i młodzieżowych funkcjonujących w uczelni, dziekanów oraz wyniki studiów i ze szkolenia wojskowego). Ostatecznie w połowie ostatniego semestru studiów decydowała komisja w składzie: przedstawiciel dowództwa właściwego

---

¹⁷. Zob. H. Teodorczyk, S. Maciuk, W. Iwaniec, wyd. cyt., s. 47 – 49; M. Nizioł, *O kwalifikowaniu studentów szkół wyższych do szkół oficerów rezerwy*, „Myśl Wojskowa” (wyd. niejawne), 1978, nr 1, s. 131.

¹⁸ Zarządzenie ministra obrony narodowej nr 27/MON z 26 marca 1973 r. w sprawie szkolenia wojskowego i obronnego studentów szkół wyższych, „Dziennik Rozkazów MON” 1973, nr 11, poz. 50; Program wojskowego szkolenia studentów szkół wyższych podległych MNSzWiT i GKKFiT, Warszawa 1973; B. Lewczuk, *Studia wojskowe w systemie szkolenia rezerw kadrowych*, „Przegląd Wojsk Lądowych”, 1983, nr 9, s. 116; Przepisy normujące zasady sprawdzania wiedzy i umiejętności wojskowo-obronnych szkolonych studentów szkół wyższych, Warszawa 1973; Statut studiów wojskowych szkół wyższych, Warszawa 1976.

okręgu wojskowego, kierownik studium wojskowego, przedstawiciel szkoły wyższej. Na podstawie tych opinii sporządzano odpowiednią dokumentację i przesyłano do właściwych sztabów wojskowych. Te kierowały absolwentów do SOR. Tylko odpowiedni dobór kandydatów do SOR z ukończonymi studiami wyższymi o kierunkach zbieżnych z kierunkiem szkolenia wojskowego w SOR gwarantował dobre opanowanie materiału ujętego w programie szkolenia wojskowego. Właśnie dlatego Departament Kadr MON współpracował z rodzajami wojsk oraz służb i w porozumieniu z nimi określał kierunki szkolenia wojskowego, na które powinni zostać skierowani studenci z odpowiednich kierunków i specjalności szkół wyższych. Zasady i tryb wyznaczania absolwentów szkół oficerów rezerwy na stanowiska służbowe podczas praktyk w jednostkach wojskowych określały wytyczne szefa Departamentu Kadr nr 015/Kadr z dnia 22 września 1975 roku. Wytyczne te ustalały, że absolwentów SOR wyznacza się na stanowiska przewidziane wyłącznie dla żołnierzy zawodowych, o specjalnościach wojskowych odpowiadających kierunkowi ukończonego przez nich szkolenia w SOR. Dla co najmniej 50% absolwentów SOR musiały być zastrzeżone stanowiska oficerskie, a dla maksymalnej liczby pozostałych absolwentów stanowiska chorążych. Najniższymi etatami dla absolwentów SOR mogły być stanowiska dowódców drużyn – podoficerów zawodowych.

Szkolenie składało się z trzech etapów: 180 godzin szkolenia wojskowego studentów na III i IV roku studiów stacjonarnych (szkolenie polityczne, ogniowe, regulaminy, musztra, szkolenie taktyczne), sześć miesięcy w SOR i sześć miesięcy praktyki absolwentów SOR w jednostkach wojskowych na samodzielnych stanowiskach oficerskich lub chorążych. Po zakończeniu cyklu szkolenia byli oni awansowani do stopnia podporucznika i przenoszani do rezerwy.

Szkolenie wojskowe studentów wyższych szkół morskich realizowano w ramach studiów wojskowych w wymiarze 500 godzin. Szkolono w następujących specjalnościach: w SW WSM Gdynia – nawigacyjnej, łączności, mechanicznej, elektrycznej i służby żywnościowej; w SW WSM Szczecin – artylerii, broni podwodnej, mechanicznej. Inaczej przebiegał proces szkolenia wojskowego oficerów rezerwy. Organizowano je w ramach zawodowych kursów kwalifikacyjnych dla kandydatów żeglugi małej i wielkiej oraz mechaników i elektryków I klasy¹⁹. Było to zgodne z decyzją szefa Sztabu Generalnego WP, które znosiło szkolenie studentów wyższych szkół morskich w jednostkach wojskowych, zastępując ten etap wymogiem dwuletniej nienagannej służby na jednostkach pływających w wyuczonej specjalności zawodowej²⁰.

---

¹⁹ AMW, sygn. 3612/79/77, t. 49, s. 31 – 34.

²⁰ Tamże, s. 90.

Nowy system szkolenia oficerów rezerwy został pozytywnie oceniony przez niektórych rektorów uczelni cywilnych. Benon Miśkiewicz, rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu stwierdził: „(...) jest to system pozwalający na podniesienie poziomu przygotowania oficerów rezerwy, odpowiadający wymaganiom współczesnego pola walki. Pozwala on nie tylko na systematyczne przyswojenie najnowszych osiągnięć teoretycznych wiedzy wojskowej i zetknięcie się z tajnikami współczesnego sposobu prowadzenia działań wojennych, a nade wszystko pozwala wypróbować w praktyce swe umiejętności dowódcze. System ten jest oszczędny i wykorzystuje cały system szkolnictwa. (...) obecny system szkolenia oficerów rezerwy został dostosowany do systemu nauczania szkoły wyższej zarówno w uczelniach cywilnych, jak i wojskowych”²¹. Pozytywnie w tej sprawie wypowiedział się także Tomasz Biernacki, rektor Politechniki Gdańskiej: „(...) nowy system szkolenia rezerw oficerskich zdaje egzamin i sprawdza się w życiu. Jest jednolity organizacyjnie i zapewnia stały dopływ przeszkolonych kadr oficerów rezerwy, zbliża absolwentów szkół wyższych do spraw obronności państwa, zapoznaje z życiem, organizacją i zadaniami sił zbrojnych”²². Podobne opinie głosili też Stanisław Panek, rektor Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie i Tadeusz Porębski, rektor Politechniki Wrocławskiej²³.

System ten był bardzo różnie oceniany. Wiele minusów dostrzegali w nim sami zainteresowani, tzn. studenci. Około 60 – 70% skierowanych na przeszkolenie miało założone rodziny, a około 40% dzieci. Gospodarka narodowa otrzymywała młode, wysoko kwalifikowane kadry z rocznym opóźnieniem, a ci, którzy podjęli pracę, musieli ją przerwać na rok. Znaczna część młodzieży miała obojętny lub niechętny stosunek do służby wojskowej²⁴.

System mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek bojowych MW funkcjonował między innymi dzięki korpusowi oficerów rezerwy, który został przygotowany przez wyższe szkoły morskie, a także studia wojskowe uczelni cywilnych. Dlatego w tym rodzaju sił zbrojnych widoczne były wszystkie systemy szkolenia oficerów rezerwy obowiązujące wówczas w uczelniach cywilnych. Na podstawie praktyk odbywanych przez absolwentów SOR w jednostkach nadbrzeżnych MW (gdzie tam je realizowali) Dowództwo MW oceniło system przygotowania rezerw oficerskich jako właściwy. Znacznie gorzej wyglądało dalsze szkolenie oficerów rezerwy będących absolwentami szkół morskich. Otóż, po ukończeniu nauki pływali oni na statkach

---

²¹ *System szkolenia oficerów rezerwy w opinii rektorów uczelni cywilnych*, „Przegląd Wojsk Lądowych”, 1976, nr 6, s. 13 – 14.

²² Tamże, s. 16.

²³ Tamże, s. 16 – 17.

²⁴ AMW, sygn. 3739/83/23, t. 15, s. 35 – 37.

Polskiej Marynarki Handlowej głównie poza akwenem Morza Bałtyckiego. Wprawdzie można było nadać im imienne przydziały mobilizacyjne, ale trudno było je wyegzekwować, tj. powołać na ćwiczenia wojskowe. Problem okazał się bardzo złożony, bo chociaż potrzeby mobilizacyjne na okręty MW nie były duże, to istniała konieczność szkolenia wojskowego wszystkich studentów wyższych szkół morskich, na przykład pod koniec 1975 roku było to około 1700 osób, żeby w przypadku konfliktu zbrojnego zmobilizować jedynie około 200 oficerów rezerwy korpusu MW rekrutujących się spośród aktualnie przebywającej w kraju tzw. rezerwy pływającej MW. Zapadła wówczas kolejna decyzja, niekorzystna dla oficerów rezerwy będących w kraju, by po przeszkoleniu absolwentów SOR MW na okrętach organa WSW nie wyrażały zgody na ich wyjazd za granicę przez okres dwóch lat (podobnie jak to miało miejsce z oficerami zawodowymi przeniesionymi do rezerwy), co zakłócało dopływ kadr dla potrzeb gospodarki morskiej.

W związku ze złożonym charakterem tego zagadnienia Dowództwo MW w porozumieniu z Ministerstwem Żeglugi zmodyfikowało pewne elementy programu szkolenia w ramach studium wojskowego w wyższych szkołach morskich. Wprowadzono szkolenie z zakresu przygotowania do samoobrony statków oraz obsługi użycia uzbrojenia, w które mogły być wyposażone statki handlowe. Studentom, którzy odbywali to przeszkolenie, nadawano tytuł podchorążego i w zależności od wyników egzaminu końcowego mianowano na odpowiedni stopień podoficerski – egzaminu tego nie traktowano jednak jako oficerski, co pozwalało na kontynuowanie pływania (nie trzeba było oczekiwać dwóch lat na tzw. odtajnienie) na statkach handlowych Polskich Linii Oceanicznych i Polskiej Żeglugi Morskiej²⁵.

Pod koniec lat siedemdziesiątych w oparciu o analizę dotychczasowego systemu szkolenia oficerów rezerwy WP ukazało się wiele zarządzeń ministra obrony narodowej, dla których podstawą prawną była znowelizowana w 1979 roku ustawa o powszechnym obowiązku obrony PRL²⁶. Oprócz dokumentów normatywnych wydanych przez Ministerstwo Obrony Narodowej wprowadzono w życie

---

²⁵ Tamże, sygn. 3612/79/77, t. 49, s. 251 – 253.

²⁶ Uchwalona przez Sejm PRL 28 VI 1979 r. znowelizowana ustawa o powszechnym obowiązku obrony PRL ustalała powoływanie na roczne przeszkolenie w zasadzie wszystkich absolwentów wyższych uczelni, natomiast zarządzenia precyzowały, w jaki sposób zapewnić ciągłość szkolenia, przygotować odpowiednie programy szkolenia oraz zrealizować przebieg stażów i ćwiczeń dla szkolonych. Były to m.in.: Zarządzenie nr 22/MON z 10 VI 1980 r. w sprawie służby wojskowej studentów i absolwentów szkół wyższych („Dziennik Rozkazów MON” 1980, nr 45, poz. 36); Zarządzenie nr 23/MON z 11 VI 1980 r. w sprawie rad podchorążych absolwentów szkół oficerów rezerwy i szkół podchorążych („Dziennik Rozkazów MON” 1980, nr 45, poz. 36); Zarządzenie ministra obrony narodowej nr 58/MON z 18 XII 1980 r. w sprawie służby wojskowej studentów i absolwentów szkół wyższych („Dziennik Rozkazów MON” 1980, nr 45, poz. 88).

zarządzenia ministerstw cywilnych, które ze względu na to, iż studia wojskowe istniały w uczelniach cywilnych, miały swój udział w procesie szkolenia kadr oficerów rezerwy²⁷. Wymienione dokumenty zlikwidowały wiele usterek w funkcjonującym do tej pory systemie szkolenia oficerów rezerwy. Wprowadzono nowy układ: szkolenie studentów zdolnych do służby wojskowej w SW w trakcie przedostatniego roku studiów; wymiar czasowy pozostawiono bez zmian; wprowadzono szkolenie wojskowe absolwentów szkół wyższych po ukończeniu studiów w szkołach oficerów rezerwy lub szkołach podchorążych rezerwy. Do SOR typowano tych absolwentów, którzy spełniali warunki niezbędne do wyznaczenia na stanowiska dowódcze, pozostałych kierowano do SPR²⁸.

Konsekwencją powstania SOR i SPR, zajmujących się przygotowaniem rezerw, była korekta szkolenia wojskowego absolwentów szkół wyższych. Kandydatów na oficerów rezerwy szkolono sześć miesięcy w SOR, po czym odbywali oni 6-miesięczną praktykę dowódczą w jednostkach wojskowych, kandydatów zaś na chorążych i podoficerów rezerwy szkolono cztery miesiące w SPR i następnie kierowano na 8-miesięczną praktykę w jednostkach i instytucjach wojskowych.

W celu podniesienia rangi szkolenia rezerw główny inspektor szkolenia WP w styczniu 1979 roku podjął decyzję o organizowaniu, począwszy od czerwca tego roku, uroczystych promocji podchorążych rezerwy na pierwszy stopień oficerski przez dowódcę Marynarki Wojennej. Promocje te odbywały się dwa razy w roku, w czerwcu i grudniu²⁹.

Sytuacja polityczna w latach osiemdziesiątych w naszym kraju wymogła korektę zarówno zasad kierowania na szkolenie wojskowe studentów, jak i czasu oraz programu szkolenia. Od stycznia 1981 roku wszystkich absolwentów uczelni cywilnych, zdolnych do służby wojskowej, kierowano tylko do SPR, a na przełomie roku akademickiego 1981/1982 zmieniono program szkolenia (180 godzin w studium wojskowym na przedostatnim roku studiów; 12-miesięczne przeszkolenie wojskowe, w tym cztery miesiące w SPR i osiem miesięcy w jednostce wojskowej). Po zdaniu egzaminów szkolonego awansowano do stopnia chorążego lub mianowano na kolejny stopień podoficerski i zwalniano do rezerwy³⁰.

W latach osiemdziesiątych szkolenie wojskowe wprowadzono dla wszystkich studentów na przedostatnim roku studiów w wymiarze 180 godzin, z wyjątkiem wyższych szkół morskich, w których na tego rodzaju zajęcia przeznaczano 450

---

²⁷ Tymczasowy program wojskowego kształcenia studentów szkół wyższych podległych MNSzWiT i GKKFiS, Warszawa 1980; Program wojskowego kształcenia studentów szkół wyższych podległych MNSzWiT, MKiS i GKKFiS, Warszawa 1981.

²⁸ Zob. B. Lewczuk, wyd. cyt., s. 118.

²⁹ AMW, sygn. 3739/83/44, s. 114.

³⁰ Program wojskowego kształcenia studentów szkół wyższych..., wyd. cyt.

godzin (słuchacze nie podlegali długotrwałemu przeszkoleniu wojskowemu jak absolwenci akademii medycznych).

Tabela 2. Liczba absolwentów SW w WSM Gdynia i WSM Szczecin zaliczonych w poczet rezerw osobowych Marynarki Wojennej w latach 1972 – 1989

LATA	WSM GDYNIA					WSM SZCZECIN		
	WYDZIAŁY				RAZEM	WYDZIAŁY		RAZEM
	Nawigacyjny	Mechaniczny	Elektryczny	Administracyjny		Nawigacyjny	Mechaniczny	
1972–1975	358	301	324	168	1151	911	651	1562
1976–1980	590	521	524	200	1835	1062	1086	2148
1981–1985	598	387	399	175	1559	1184	1227	2411
1986–1989	298	242	351	119	1010	475	666	1141
RAZEM	1844	1451	1598	662	5555	3632	3630	7262

Źródło: Zestawienie absolwentów Studium Wojskowego w WSM Gdynia, Archiwum SW WSM, sygn. 231/90, s. 134; Liczba studentów uczestniczących w zajęciach wojskowych w Studium Wojskowym WSM Szczecin, Archiwum SW WSM, sygn. 12/91/1, s. 18 – 21.

W latach 1972 – 1989 studium wojskowe w wyższych szkołach morskich ukończyło około 13 000 absolwentów, zabezpieczając potrzeby mobilizacyjne MW³¹. W latach 1948 – 1989 siły morskie otrzymały 20 587 oficerów, chorążych i podoficerów podchorążych rezerwy.

Ponadto Marynarka Wojenna wyszkoliła dla własnych potrzeb około 4000 absolwentów uczelni cywilnych, którzy realizowali w jej jednostkach, głównie nadbrzeżnych, praktykę jako uczestnicy SOR. Wielu z nich związało życie ze służbą w jednostkach MW³².

O ile potrzeby „okrętowe” były zabezpieczone prawie w 100%, to specjalności techniczne, szczególnie niezbędne w jednostkach nadbrzeżnych MW, były obsadzone przez oficerów rezerwy w 60 – 70%. Wiązało się to z uchylaniem się od służby wojskowej absolwentów uczelni cywilnych, głównie ze względu na stan zdrowia.

Ze sprawozdań z ćwiczeń mobilizacyjnych w MW odbywanych w ramach sprawdzania poziomu wykonania zadań czasu wojny oraz ćwiczeń w ramach Zjednoczonej Floty Bałtyckiej Układu Warszawskiego (ochrona i obrona własnych konwojów na Morzu Bałtyckim) wynika, że zespoły kontrolne szczebla MON i Dowództwa Układu Warszawskiego wysoko oceniały realizację zadań postawionych Marynarce Wojennej³³.

³¹ Zestawienia liczbowe absolwentów wyższych szkół morskich w Gdyni i Szczecinie, w posiadaniu autora.

³² AMW, sygn. 3739/93/56, t. 12, s. 44, 61.

³³ Tamże, sygn. 3839/86/23, t. 24, s. 123 – 129; sygn. 3932/87/34, t. 31, s. 231 – 234.

*****

W prezentowanym okresie ponad czterdziestu lat funkcjonowania systemu szkolenia oficerów rezerwy dla potrzeb Marynarki Wojennej nie podlegał on tak częstym modyfikacjom jak w Wojsku Polskim, ale gwarantował napływ dobrze przygotowanych oficerów rezerwy MW. Absolwenci szkół morskich ze względu na specyfikę późniejszej pracy (w PLO i PŻM) nie uczestniczyli w długotrwałym przeszkoleniu, niemniej szkolenia oficerów rezerwy, a także ich udział w ćwiczeniach gwarantował dobry poziom przydatności do zajmowanych stanowisk. Niewątpliwie należy podkreślić, że wpływ na tak dużą liczbę morskich oficerów rezerwy miały wymagania, jakie musiał spełniać absolwent szkoły morskiej, by pływać na statkach handlowych i rybackich. Takiej motywacji nie mieli studenci uczelni cywilnych niemorskich, dlatego wielokrotnie unikali długotrwałych przeszkoleń. Zapewne nie był to idealny system szkolenia, niemniej wszystko wymaga modyfikacji, zatem i on jest analizowany i po uwzględnieniu realiów dopasowywany do zmieniającej się rzeczywistości.

Trzeba pamiętać, że szkolenie oficerów rezerwy dla potrzeb sił morskich funkcjonuje we wszystkich państwach morskich, gdyż innej alternatywy na uzupełnienie potencjału ludzkiego nie ma.

ABSTRACT

The paper presents improvements in training of reserve personnel for the Polish Navy from the second half of 1950s up to 1990s, making some comparisons to the training conducted in some NATO and Warsaw Pact countries. Owing to source materials and available literature it is possible to study the process of improving the system in the Navy against the background of changes introduced in other schools and in some NATO countries.

Recenzent prof. dr hab. Andrzej Makowski